

A hiány — alulnézetben

A ketchup modellje

Mondjuk, ketchupot keresünk a boltban. (A példa teljesen véletlenszerű. Olyasmit keresünk, ami általában szokott lenni, hazai gyártmány, hazai anyagokból, Importot nem, vagy alig igényel, időről időre mégis eltűnik a gondolkodóból: hiánycikk lesz.) Szóval: ketchupot keresünk, egy-két-három boltban. És nincs. (Ahogyan kerestünk hiába gyermekszándalt is.)

Az egyik, lehetséges és kézenfekvő ok: a boltos nem rendelt. Mert fogy ugyan, keresik is, de a ketchup forgalma a bolténak egy ezrelékét sem teszi ki. Ha tartják, rendelik, csak gond és baj van vele, hasznát alig hoz. Nem bajlódunk hát vele. Ilyen esetben megvan az orvosság: újabb és újabb üzletekben kell keresni az árut, míg valamelyikben ráakadunk. A hiány okával legföljebb a kereskedői érdektelenség sorolható be, hiszen a kereskedő végképp nem ebből él.

És ha más üzletekben sem lehet ketchupot kapni. Sehol az országban? Akkor már azt kell föltételeznünk, hogy a kereskedő ugyan rendel, csak éppen a gyártó nem szállít. Ennek is több oka lehet: nyersanyaghiány, gyártóhiány, vagy éppen gyártói érdektelenség...

Hogyan is volt például a ketchuppal? Valaha egyáltalán nem lehetett kapni. Igaz, kereslet sem volt iránta, amíg az ország krumplis tarhonyán, pörköltön, s rántott húson élt. Aztán, szerencsére javult étkezési kultúránk, s jó néhány cég rájött, hogy ebben üzlet is rejlik. A Nagykőrösi Konzervgyár éveket elzelőtt elkezdett hát ketchupot gyártani, a vásárlók legnagyobb öröme. Mígnem eltűnt a boltokból jó időre. Fél, egy év is eltelhetett, míg ismét lehetett kapni, ezúttal a Mosonmagyaróvári Konzervgyár készítményét, míg mostanra végül az is eltűnt.

Több föltételezés is adódhat mindebből. Az egyik, a legkézenfekvőbb: valamiért nem érte meg ketchupot gyártani. Akik előállították, egy idő után szépen leálltak vele. Iszonyú rossz taktika, mert végül hiányra vezet. Olyan hiányra, amilyennek nem kellene léteznie. Ráadásul: egy egyszer már sikerrel bevezetett, s kelendő árucikket egyszerűen tilos kivonni a forgalomból. Tilos (illetve butaság) mással helyettesíteni a nagynehezen kialakított igényre épített kínálatot. Azt legföljebb kiegészíteni praktikus, jobbal, mással, újjal. Kivonni a forgalomból csak azt szabad, amire már nincsen kereslet. Ketchupra és sok hasonló hiánycikkre pedig volt és — lenne, ahogyan az áruházak gondolatát figyeltem.

A lehetséges okok? Vagy az, hogy a cégek nagy része nem figyel igazán a piacra, a vásárlói szokásokra, igényekre, a piaci magatartás bevett szokásaira; vagy az érdektelenség. Illetve a kettő szintézise: a cég nem érdekelt abban, hogy igazán figyeljen a piacra. Az eredmény pedig: a hiány.

De hogy lehet egy cég nem érdekelt abban, hogy gyártsa, ami eladható? Például úgy, hogy mást is el tud adni. jobb haszonnal. Több okból. Részint tavaly kimúlt árképzési butaságainak következtében, amely rendszerben egy új árura mindig könnyebb volt nagyobb hasznót kalkulálni; részint pedig a konkurrenca hiánya következtében, amely viszont az új árképzési föltételek között is illuzórikussá teheti a hiány fölszámolását. Mert igaz, hogy az árat a jövőben az eddiginél inkább határozzák meg majd a piac játékszabályai, a kereslet-kínálat ősi törvénye, s igaz, hogy esetleg emiatt ismét lehet tén — s folyamatosan is — ketchupot is kapni. De lesz-e kapható olyasmi, is, amire jócskán van fizetőképesség kereslet,

Motó: Jól működő, kellő ön-szabályozással rendelkező gazdaságban hiánynak legföljebb átmenetileg szabadna kialakulnia. Mert vagy bizonyos igényeknek, fizetőképesség keresletnek nem szabad létrejönnie, vagy ha már megjelenik, hát piacra kell kerülnie a szükséges árunak is.

de egyelőre legföljebb külföldről kerülhet be az országba (olykor féllegális csatornákon)? Lesz-e hazai gyártó, s lesz-e majdan igazi konkurrenca?

Tőke, hitel, kezdeményezés

Hogyan is megy a világon valamilyen vadonatúj cikk gyártásának elkezdése? Például úgy, hogy egy „örült” föltaláló, egy kutatóintézet vagy egy team kitalál valamit. Egy új technológiát, merőben új árut, eljárást stb. És házalni kezd vele. Eladni többnyire nehezen tudják, s ha merőben új dologról van szó, hát szinte biztosan nem képesek értékesíteni. Hiszen gyártása egyetlen meglevő cég profiljába nem férhet bele. Tőkéért kezdenek hát futkosni, vállalkozóért, hitelért, mígnem alapítanak egy vadonatúj vállalatot, ami az újdonság gyártására és forgalmazására fog szakosodni.

Mi a helyzet nálunk? A magyar gazdaságnak sok éven át volt (volt?) gondja a tőkehiány. Hitelt csak nehezen lehetett kapni. Erthető is, hiszen a legnagyobb hitelgénylők sokszor éppen gazdaságtalan, vagy éppen csak gazdaságos, „konzervatív” tevékenységük fenntartásához, bővítéséhez szerették volna nyitni a hitelzsilipeket. Keményebb jogosultságokkal ruházták hát föl a Nemzeti Bankot, az egyetlen hitelforrást, hogy véletlenül se finanszírizzon előre láthatóan gazdaságtalan tevékenységeket, véletlenül se segítse elő állami zsebből a beruházási tervek még tekintélyesebb túllépését. Ez a hitelmonopólium tűnt, a legjobb eszköznek arra, hogy a vállalati sovinizmusnak határt szabjunk; ne engedjük, hogy jelentős tőkéket fektessenek olyan termékek előállításába, amik — előreláthatóan — inkább csak rontanak a népgazdaság versenyképességét, külgazdasági egyensúlyunkat.

Volt azonban egy hiba: a bankkal általában csak meglevő szervezetek tárgyalhattak, amelyek ugyan sokszor kénytelenek voltak engedni föltételeikből a pénzügyi szakemberek alaposan mérlegelt ítéleteinek hatására. Am szükségszerűen saját meglevő kereteikben gondolkodhattak csupán, illetve azok bővítésében. Azaz hitel mindig is meglevő kereteik bővítésére, vagy korszerűsítésére kértek, szinte sosem új keretekre. A bank hát választhatott rossz és kevésbé rossz, elmaradott és közepeszerű között.

Ezért is kell folyamatosan fölszámolni a nemzeti bank hitelmonopóliumát, diverzifikálni a hitelnyújtás rendszerét, s lehetőséget teremteni közös-, vagy leányvállalatok létesítésére, a tőkemozgás új formáira. Hogy az újdonság, ha piacérett, hát minálunk is teret (gyártót és vállalatot) nyerhessen. Részint, hogy inkább és nagyobb sikerrel kapcsolódhassunk be a nemzetközi munkamegosztásba, bővítvén importlehetőségeinket is; részint pedig, hogy itthon is nagyobb lehetőségünk legyen a hazai piac igényelte (sokszor csempészárúként vagy féllegálisan beérkező), szellemileg igényesebb termékek itthoni előállítására is.

De mit is igényel egyáltalán a hazai piac?

Munka — alul-és felülértékelve

A piac nyilván javakat igényel, s elsősorban anyagi javakat. Eszközöket, használati cikkeket, élelmiszereket, egyre többet, s egyre többféléket, például szolgáltatásokban is. Mindenki fogyaszt-

tani kíván, s úgy, hogy egyre szebbé, gazdagabbá, kényelmesebbé tehesse életét, kitégítsa önnön határait. Csakhogy: mi történik, ha olcsó a munkaerő? Részint: kicsi lesz a fizetőképesség kereslet. Minálunk átlagolva, összességében is kicsi arra, hogy e kereslet valóban elégséges fizetőképességű piacot biztosítson a viszonylag nagyobb szellemi hányadot magukba foglaló termékek számára. Hiszen a piaci egyensúly megtartására hivatott, bérkiáramlást korlátozó intézkedések éppen a felső régiókban érvényesültek elsősorban — lévén, hogy a bérek alsó határán úgy-ahogy azért követni kellett a megélhetési költségek emelkedését! — így minimalizálva a gazdaságot igényesebb tevékenységre serkentő, „exkluzív” fogyasztást.

Az alacsony bérek (illetve bérköltségek) egyúttal a munkaerő „lezser” hasznosítására ösztönöztek, ami például azt is magával hozta, hogy a fizikai munka minálunk féltelmetesen föltértelődött a szellemi-kreatív tevékenységgel szemben. Hiszen — olcsó húsak híg a leve — a viszonylag alacsony keresetek egyik következménye az alacsony termelékenység, amely a konkurrenca hiányával együtt például az építőipar számára abszolút keresleti pozíciót biztosított. Az alacsony termelékenység és gyöngge munkaszervezés pedig arra vezetett, hogy az építőipar éve-kig nagyon drágán dolgozhatott úgy, hogy megrendelések ezreit is visszautasíthatta. Ennek következtében pedig a hiánypiac a hétfégi maszek munkákban olyanira túlértékelhette nemcsak a szakmunkás, hanem a segédmunkás bérét is, ami nemcsak egy hazai tehetséges mérnököt multá fölül immár jelentősen, hanem — reálértékben, a hazai árviszonyokhoz számolva — elérhette egy tehetséges amerikai mérnököt ott kiugróan számított keresetét is.

A föltértelődött fizikai munkából származó jövedelmek viszont nyilván átrendezték a fogyasztási szerkezetet is. Az anyagi fogyasztás irányába torzították, olyan jellegű fogyasztás irányába, amelyben a viszonylag kis szellemi hányadot képviselő, kommerszebb termékek is eladhatók, sőt, keresetté váltak, ami ismét csak a szellemi tevékenység leértékelődéséhez vezetett, s méginkább „hatalmi” pozícióba hozhatta a középszert kínáló cégeket. S így folytatódott volna mindez, ha a világpiaci értékítélete nem kényszerít bennünket választásra. Arra, hogy eldöntsük, haladni akarunk-e a korrallal.

Más választásunk aligha van. Már elkezdődött az a folyamat, amelyben drágábbá teszünk minden felhasznált munkaerőt, hogy aztán fokozatosabban drágábbá tehesük a legértékesebbet, a szellemi munkát. Hogy végre a drágább munkaerővel jobban, szervezetben és hatékonyabban gazdálkodjanak az erre mindinkább rákényszerülő vállalatok. S ezzel is szűnjön a hiány. S azzal is, hogy a fizetőképesség kereslet korlátlan növekedését eleinte átfogóan visszafogtuk, hogy később, remélhetőleg már szelektálva foghassuk vissza, s engedhessük szabadabbra az igényesebb szférákban (jobb jövedelem-differenciálással, adókkal stb. befolyásolva mindezt). S tán eljuthatunk odáig, hogy mindennek eredményeként fokozatosan kialakul a vevők piaca; hogy kevesebb, de szervezetben dolgozó emberrel a vállalatok olcsóbban és többet és igények szerint termelnek; a tőke-és munkaerőfelesleg pedig az olyanira szükséges új gazdasági ágazatokban kezd megésszerű és áldásos tevékenységét.

Legalábbis nagyjából erre utalnak a gazdasági szabályozórendszerben megkezdődött változtatások, s a XIII. kongresszus irányelvei.

SZÁVAY ISTVÁN

Katona Judit

Magunkért való ének

Havas világ van, tiszta, szűzies s a város ezt a szűz havat tapossa. Korán sötétül, későn jár a posta s a híg latyak minden reményt befed.

Havas világ van. Ordít kinn a fagy, még ismerős sem jár itt mostanában, mint esték füstje szürke most az álom és idült részeg zaj zuhan hanyatt.

Míg verset írunk gally ver ablakot, szűk lépcsőházunk foglya, sír az állat, nagy, erős szíve dobban kinn a fáknak s már forgolódna csöpp fűmagzatok.

Havas világ van, nincsen irgalom, a holt madarak szeme nincs lezárva, csak mi ne jussunk soha árvaságra egymást tartók, ezért fohászokodom.

Lődi Ferenc

A lélek tükre

A lélek tükre — mondják a szemre, akár kék, szürke fekete bogár — vetkőzött a csontig mestelenre, ámuldozik, meghökken vagy csodál.

Az én tükrömnek kopott foncsora nem enged látni már a lélekig. A pók árnyékból hálót font oda s az éltető fény rajta széttörik.

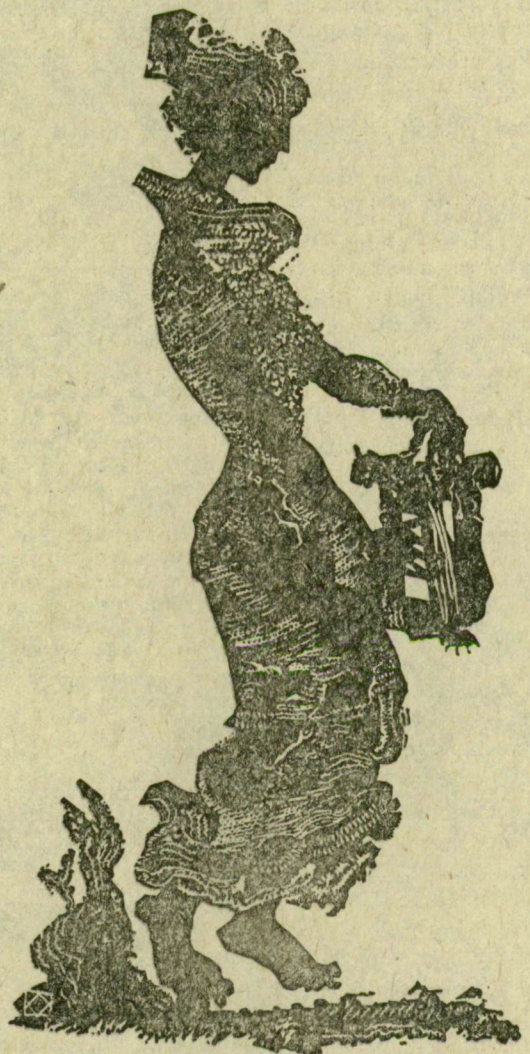
A tárgyak tánca messzi szürkület és nem sűt át a színek zenéje, s az ég kékjében megannyi üreg.

Jaj, a csönd, akár a penge éle, széjjelsabdálja fogyó perceim. Amit nem látok, az már nem enyim.

Törő István

Szétfakad

Az indulat mielőtt szétfakad még bebarangolja a testemet, ideje van a csöndnek, s halálnak, alkuszik velem az isten, szemem szikrázik, a ködben vágatunk, utakat sikkáló szelek dörgölöznek ruhámba, lombját kéréni vissza a fa, de burkolózik félhomályba, még fagyos hidat görbit testére az alkony — valaki eljön elem majd, szívembe látogat, s kitakarítja a beleivódott keserűséget — kihűlő perceim jégcsokrot vének a februárba, galambok vére belefagy a puha hóba, korgó gyomorral a vadak estére hajolva nekem keseregnek, hogy tavaszt izenjek az ég alján vöröslő fellegeknek.

KOPASZ MÁRTA METSZETE